

Kadınların Gebelik, Doğum ve Yenidoğan Bakımına İlişkin Geleneksel İnanç ve Uygulamaları¹

Öğr. Gör. Ayşe KOYUN*
Hemşire Canan ÇAMUROĞLU**
Hemşire Gülçin KORKMAZ***
Hemşire Nergis MENTEŞE****
Hemşire Fatma OCAK*****

Öz

Problem durumu: Sağlık, toplumsal çevreden etkilenen bir olgudur. Modern görüşe göre, birey toplumsal çevresi ile bir bütün olarak ele alınmaktadır. Toplumsal çevreyi etkileyen en önemli faktörlerden biri de o toplumun kültürüdür. Her toplumun kendine özgü inanç ve gelenekleri vardır. Sağlık hizmetlerinin topluma götürülmesinden önce toplumu iyi tanımak, sağlık alanındaki ihtiyaçlarını, beklentilerini ve götürülen hizmete karşı gösterdikleri tepkilerin nedenlerini ortaya çıkarmak gereklidir.

Araştırmanın amacı: Bu çalışma kadınların gebelik, doğum ve yeni doğan bakımına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalarının saptanması amacıyla planlanmıştır.

Yöntem: Çankırı Devlet Hastanesi'ne 2008 yılının Ocak-Şubat aylarında gelen 150 kadına anket formu uygulanmıştır. Verilerin analizi SPSS 15.0 programında yapılmıştır.

Bulgular ve sonuçlar: Araştırma kapsamına alınan kadınların yaş ortalaması 32.2±6.8 olup, %90.7'si ev hanımı, %52.7'sinin ilköğretim mezunu olduğu tespit edilmiştir. Örneklem kapsamına alınan kadınların %74.7'si bebeğini kundaklamış, %31.8'i toprağa sarmış, %76.7'si tuzlamış, %74.0'i bebeğinin yüzüne sarı tül bent örtmüştür, %46.7'si bebeğini hocaya yada bilen birine okutmuş, %69.3'ü kırk çıkarmak amacıyla anne ve bebek birlikte yıkanmış oldukları tespit edilmiştir.

Öneriler: Toplumda var olan zararlı inanç ve uygulamaları ortaya çıkartmak için farklı desenlerde araştırmalar yapılmalı ve zararlı uygulamaların sonuçları hakkında toplum bilinçlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel inanç ve uygulamalar, doğum, kültür, gebelik.

Abstract

Beliefs and Traditional Practices of Women Concerning Pregnancy, Labor and Care of Newborns

Problem situation: Health, social environment is affected by the phenomenon. According to modern views, the individual with the social environment is taken as a whole. One of the most important factors affecting the social environment in which it is the culture of the community. Every society has its own unique beliefs and traditions. Prior to taking health services to the community to know the community well, in the field of health needs, expectations and drive towards the service of their response is necessary to uncover the causes.

The aim of the study: This study is planned in order to determine womens' traditional believes and practices concerning pregnancy, labor and care of newborns.

Method: 150 womens coming in Çankırı State Hospital consisted our material, these women are applied for the questionnaires between January and February in 2008. The analysis at data is assessed by using SPSS 15.0 programme.

Findings and conclusions: The average age of the women in the study 32.2±6.8 and 90.7% housewives, 52.7% have been identified as the primary school graduates. The sample covered the women's 74.7% 'have babies arson had 31.8% to the soil surrounding, 76.7% CPC in salt, 74% baby face, a yellow scarf crust, and 46.7% of babies mentor to or someone who knows more has, 69.3% of forty in order to remove the mother and the baby they were washed together.

Recommendations: Harmful beliefs and practices existing in the community reveal different patterns to be made in the research community should be informed about the consequences and harmful practices.

Key Words: Traditional believes and practices, labor, culture, pregnancy.

(1) 25-27 Haziran 2008 tarihinde İstanbul'da düzenlenen 7.Ulusal Hemşirelik Öğrencileri Kongresinde poster olarak sunulmuştur.
(*) S.Ü. Akşehir Kadir Yallağöz SYO, Hemşirelik Bölümü.
(**) VKV Amerikan Hastanesi.
(***) Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi.
(****) Yeditepe Üniversitesi Hastanesi.
(*****)Güven Hastanesi.

1. GİRİŞ

Günümüze kadar çok çeşitli tanımları yapılan sağlık kavramını, Dünya Sağlık Örgütü(WHO), “bi-reyin bedensel, ruhsal ve toplumsal olarak iyi olma halidir” şeklinde tanımlamaktadır. Modern görüşe göre birey, toplumsal çevresi ile bir bütün olarak ele alınmakta (Hotun, 1990) ve bireyin üretken olabildiği sürece “sağlıklı” olabileceği vurgulanmaktadır.

Toplumsal çevreyi etkileyen önemli faktörlerden biri de o toplumun kültürüdür (Hotun, 1990). Türk Dil Kurumu (2010) sözlüğünde kültürün tanımı şöyle verilmektedir: “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür”.

Her toplumun kendine özgü kültürü içinde inanç, gelenek ve görenekleri vardır. Halkın kendi kültüründen kaynaklanan hastalık ve sağlıkla ilgili inanç, tutum ve uygulama sistemlerine çok çeşitli adlar verilmiştir (Hotun, 1990). İkel kavimlerde temelleri atılan ve daha sonra kuşaktan kuşağa geçerek “halk tababeti” kimliği kazanan faydalı gelenek ve görenekler, faydalı olmayıp sağlığa da zararı olmayan adet ve davranışlar ortaya çıkmıştır. Günümüzde de bu uygulamalardan bir kısmı kişiden kişiye, yöreden yöreye, aileden aileye bazı farklılıklar göstererek halen varlıklarını sürdürmekte ve ağırlığını korumaktadır (Şenol vd. 2004).

Çağlar boyunca insanoğlu, yaşamını koruma ve sürdürme içgüdüğü ile sağlığını ilgilendiren birçok uygulamalara yönelmiştir. Doğanın egemenliğindeki ilkel insan, sağlık sorunlarının çözümünü doğaüstü güçlerde aramıştır. Bunun sonucu olarak hastalık ve sağaltıma ilişkin inanç ve uygulamalar insan ile doğaüstü varlıklar arasında ilişkiler biçiminde gelişmiştir. Günümüzdeki geleneksel tıp yöntemleri, inanç ve uygulamalar ilkel dinlerin özellikle de Şamanizm’in izlerini taşımaktadır (Hotun,

1990). Şaman kelimesinin kökeni hakkında birçok görüş ileri sürülmüştür. Şamanizm, Budizm’e dayanan, Kuzey Asya halkları arasında “büyücü, sihirbaz” anlamına gelen şaman kelimesinden türetilmiştir (Ersoy, 2006).

Sağlık hizmetlerinin topluma götürülmesinde, önce hizmet götüreceği toplumu iyi tanımak, bu toplumun sağlık alanındaki ihtiyaçlarını, beklentilerini ve götürülen hizmete karşı gösterdiği tepkilerin nedenlerini bulup ortaya çıkarmak gerekir. Bu da hizmet götürülen toplumun sosyo-kültürel yapısının tanınması ile mümkündür. Ülkemizde bu konuda yapılan tıbbi antropolojik çalışmalar sonucunda, sağlık hizmetlerinden yararlanmayı etkileyen kültürel faktörler saptanmıştır. Bunlardan bazıları gelenek, görenekler, din, batıl inançlar, büyü ve alışkın olunan davranış kalıplarıdır. Olumsuz ekonomik koşullar, göç ve göçün getirdiği sorunlar eğitimsizlik, işsizlik gibi faktörler de bu davranışların olumsuz etkisini çoğaltmaktadır (Savran, 2007).

Geleneksel inanç ve uygulamalar ile ilgili Türkiye genelini kapsayan geniş bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak yöresel halk hekimliği uygulamalarını inceleyen çeşitli bölgelerde yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar insan sağlığını tehlikeye sokabilecek geleneksel uygulamaların günümüzde de halen uygulanmakta olduğunu göstermektedir. Örneğin; istenmeyen gebeliğin sonlandırılması için rahmin çeşitli aletlerle kurcalanması, bebeğin terinin kokmaması için tuzlanması, doğumun kolay olması için yüksek yerden atılması gibi uygulamalardan söz edilebilir. Bu örnekleri çoğaltmak olanaklı ancak bu kadarı bile insan sağlığı için bir tehdit oluşturduğunu göstermek için yeterlidir (Biltekin vd. 2004).

Bu araştırma halka sunulan sağlık hizmetlerinin verimine katkıda bulunmak ve halkın eğitim gereksinimlerini ortaya çıkarmak için, kadınların doğum öncesi, doğum ve bebek bakımı ile ilgili bildiği/uyguladığı geleneksel yöntemleri, uygulama sıklıkla-

rını ve bunları etkileyen sosyodemografik faktörleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma, kadınların gebelik, doğum ve yenidoğan bakımına ilişkin geleneksel uygulamalarını ve inançlarını ortaya çıkarmayı amaçlayan tanımlayıcı bir çalışmadır. 2008 yılı Ocak-Şubat ayları arasında Çankırı Devlet Hastanesi Doğum ve Kadın Hastalıkları Polikliniği'ne tanı, tedavi, takip için gelen ve araştırmaya katılmayı kabul eden 15-49 yaşları arasındaki 150 kadın araştırmaya katılmıştır. Araştırma yapmadan önce kurumdan yazılı izin alınmıştır. Yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak, araştırmacılar tarafından oluşturulan anket formu yardımıyla veriler toplanmıştır. Anket formu, kadınların demografik bilgilerini, gebelik, doğum, ve bebek bakımı ile ilgili geleneksel uygulama ve inançlarını ortaya koymayı amaçlayan 31 sorudan oluşmaktadır. Verilerin analizinde SPSS 15.0 programı kullanılmış ve ki-kare testinden yararlanılmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamına alınan kadınların yaş ortalamaları 32.2 ± 6.8 olup, %90.7'si ev hanımı, %10'u okuryazar değil, %52.7'si ilkokul mezundur. Kadınların tümü en az bir çocuğa sahip olmakla birlikte, %40.7'sinin 3 ve üzerinde çocuğu bulunmaktadır.

Tablo 3.1'de araştırma kapsamına alınan kadınların gebelik döneminde var olan geleneksel inanç ve uygulamalarına ilişkin veriler sunulmuştur. Kadınların istemeden gebe kalma durumunda başvurdukları yöntemler araştırıldığında, %1.3'ü ilaç içmeyi, %2'si tuğla, taş gibi ağır nesnelere kaldırmayı, %0.7'si sabun, şiş, tavuk tüyü vb. nesnelere rahme sokmak suretiyle düşük yapmaya çalıştığı ortaya çıkmıştır. Kadınların çoğunun (%79.3) böyle bir du-

rumla karşı karşıya kaldıklarında doğurmayı tercih ettikleri görülmektedir. Çocuklarının kız yada erkek olması için kadınların %3.3'ü hamile kalmadan önce kucağına erkek/kız çocuğu almış, %2.7'si kızı olması için ekşi, erkek olması için tatlı yemiştir. Kadınların %2'si cinsel ilişkiden sonra sağa dönmenin kız, sola dönmenin erkek için faydalı olacağı inancındadır. Kadınların %18.4'ü hamile birinin hayvanlara bakmaması, %26.5'i ölüye bakmaması, %14'ü balık, tavşan, kelle, paça yememesi, %14'ü ahududu, çilek, ciğer gibi yiyecekleri yememesi, %4.4'ü sakız çiğnememesi gerektiğini düşünmekteyken; kadınların %46.3'ü hamile kadının ayva, üzüm, yeşil erik, elma gibi meyveleri yemesi, %32.4'ü güzel kimseye bakması, %10.3'ü gül koklaması, %1.5'i gökyüzüne bakması gerektiğini düşünmektedir. Doğumunun kolay olmaması için kadınların %3.3'ü doğumu esnasında kilitli kapı yada pencereleri açmış, %1.3'ü kuşlara yem vermiş, %1.3'ü yüksek yerden atlamıştır. Işık vd. (2010) araştırmalarına katılan kadınların % 62.7'si gebelikte sakıncalı olarak nitelenen bazı yiyecekleri yemelerinin engellendiğini ifade etmiştir. Sakıncalı yiyecekleri yiyen gebelerin bebeğinde bu yiyeceklere özgü renklerde lekeler olacağına inanılmaktadır. Söz konusu yiyeceklerin başlıcaları ciğer, çilek, böğürtlen, gül yaprağıdır. Bunların yanında gebenin yumurta yemesi halinde bebeğinin kel olacağına, tavşan ve deve eti yemesi halinde bebeğinin dudaklarının yarık olacağına da inanılmaktadır. Yiyeceklerin rengiyle ilgili olumsuzluk içermeyen bir inanış ise, yeşil ve siyah yiyeceklerin bebeğin göz rengi üzerinde etkili olabileceğidir. Aynı çalışmada bebeğin cinsiyetini belirlemekle ilgili inanışlar araştırılmış; kasıkları ağrıyan, ekşi yiyen, rüyasında incir yiyen, karnı sivri görünen gebenin kızının olacağı; beli ağrıyan, tatlı yiyen, rüyasında biber yiyen, kalçası büyük ve karnı aşağıda olan gebenin ise oğlu olacağı inançlarının yaygın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.1 Araştırma Kapsamına Alınan Kadınların Gebelik Döneminde Var Olan Geleneksel İnanç ve Uygulamalarına İlişkin Veriler

	n	%
İstemeden gebe kalma durumunda.....		
Hiçbir şey yapmam, doğururum	119	79.3
İlaç içerim	2	1.3
Ağır kaldırıyorum	3	2.0
Rahim içine sabun, şiş vb. sokarım	1	0.7
Diğer	25	16.7
Gebe kadının yapmaması gerekenler		
Hayvanlara bakmak	25	16.7
Gizli saklı bir şey alıp yemek	10	6.7
Cenazeye gitmek	36	24.0
Balık, yavşan kelle, paça yemek	19	12.6
Sakız çiğnemek	6	4.0
Ahududu, çilek, ciğer yemek	19	12.7
Diğer	21	14.0
Cevap yok	14	9.3
Gebe kadının yapması gerekenler		
Gökyüzüne bakmak	2	1.3
Güzel kimseye bakmak	44	29.3
Gül koklamak	14	9.4
Ayva yemek	63	42.0
Diğer	13	8.7
Cevap yok	14	9.3
Toplam	150	100.0

Tablo 3. 2 Araştırma Kapsamına Alınan Kadınların Loğusalık Döneminde Var Olan Geleneksel İnanç ve Uygulamalarına İlişkin Veriler

	n	%
Al basması		
Hiçbir şey yapılmaz	85	56.7
Loğusanın yanına Kuran-ı Kerim, nazarlık, süpürge vb. konur	18	12.0
Loğusanın yastığının altına kesici, delici alet konur	33	22.0
Loğusanın yanına su ve ekmek konur	2	1.3
Diğer	12	8.0
Kırık çıkarma (Doğum sonrası 40. gün)		
Hiçbir şey yapılmaz	24	16.0
Anne ve bebek birlikte yıkanır	104	69.3
Akraba ziyareti yapılır	16	10.7
Mevlüt okutulur	6	4.0
Toplam	150	100.0

Tablo 3.2’de araştırma kapsamına alınan kadınların loğusalık döneminde var olan geleneksel inanç ve uygulamalarına ilişkin verilere yer verilmiştir. Al basmasından korunmak için kadınların %20’si loğusa yada kırklı çocuğun yastığının altına kesici aletler koyulması, %12’si loğusanın bulunduğu yere süpürge, Kuran, soğan, sarımsak, nazarlık asılması, %2’si loğusa yada kırklı çocuğun yastığının altına iğne yada çuvaldız koyulması gerektiğini düşünmektedir. Kadınların %69.3’ü kırk çıkarmada bebeğiyle birlikte yıkandığını, %16’sı hiçbir şey yapmadığını, %10.7’si akrabaların evlerini ziyaret ettiğini, %4’ü mevlit okuttuğunu söylemiştir. Işık vd. (2010) çalışmalarında al basmasından korunmada için kabul göre inançlar arasında loğusayı evde yalnız bırakmama, soğana iğne batırma, loğusa-

nın yanında bıçak, demir maşa gibi metal parçası bulundurma, loğusanın yanında 40 gün mutlaka bir erkeğin veya eşinin bulunması yer almaktadır. Çağınlar’ın (2006) Adana’da yaptığı çalışmada al basmasından korunmak için kırk gün loğusa ve bebeğinin yalnız bırakılmadığı belirlenmiş, bebeğin yüzüne ve annenin başına kırmızı örtü örtüldüğü tespit edilmiştir. Doğumdan sonraki yirminci günde, “yarı kırk” çıkarılmaktadır. Bu işlemde 20 tane küçük çakıl taşı yıkanıp temizlendikten sonra, dua okunarak içinde su olan kazana atılmakta, anne ve bebek bu suyla yıkanmaktadır. Kırkıncı günde de, bu defa 40 tane çakıl taşı kullanılarak, aynı işlemler yinelenmektedir. Eğer mümkünse bu süre içinde, bebeğin ve annenin dışarı çıkmaması istenmektedir.

Tablo 3.3 Araştırma Kapsamına Alınan Kadınların Bebeklerine Uyguladıkları Geleneksel Uygulamalar

	n	%
Tuzlama		
Evet	35	23.3
Hayır	115	76.7
Kundaklama		
Evet	112	74.3
Hayır	38	25.3
Topraklama		
Evet	47	31.3
Hayır	103	68.7
Bebeğin yüzüne sarı tülbent örtme		
Evet	111	74.0
Hayır	39	26.0
Toplam	150	100.0

Tablo 3.3'te araştırma kapsamına alınan kadınların bebeklerine uyguladıkları geleneksel uygulamalar yer almaktadır. Kadınların %23.3'ü bebeğin terinin kokmaması için tuzlamış, %74.3'ü bebeğin vücudunun düzgün olması için kundaklamış, %31.3'ü bebeğini sıcak tuttuğu ve pişigi önlediği için topraklamış, %74'ü yeni doğan sarılığına karşı bebeğin yüzünü sarı tülbentle örtmüştür. Bebeğin düşen göbeğini kadınların %26'sı akıllı ve dinine bağlı birisi olması için okul, cami gibi yerlere gömmüştür. Kadınların %24.7'si bebeğinin tatlı dilli olması için bebeğinin ağzına bal sürmüştür. Yapılan istatistiksel analizde kundaklamanın, toprağa sarmanın, sarı tülbent örtmenin anne eğitim durumuna göre farklılık gösterdiği ($p<0.05$); bebeğin ağzına bal sürmenin ve tuzlamanın anne eğitim durumuna göre farklılık göstermediği ($p>0.05$) belirlenmiştir. Biltekin vd. (2004) çalışmalarında annelerin %79'unun bebeğini kundakladığı, %86'sının tuzladığı, %67'sinin sarılık olmaması için bebeğin yüzüne sarı bez örttüğü belirtilmektedir. Dinç'in (2005) yaptığı çalışmada annelerin %74.0'ü bebeğini kundakladığını, bebeklerini kundaklayan annelerin %62.8'inin de bebeğini niçin kundakladığını bilmediğini ifade etmiştir. Şenol vd. yaptığı çalışmada ise kadınların %37'inin bebeğini toprakladığı tespit edilmiştir. Eğri ve Gölbashi'nin (2007) toplumdaki geleneksel inanç ve uygulamaları araştırdıkları çalışmalarında, kadınlara bebeğin göbeği düşüğünde ne yaptıkları sorulmuş; kadınların yarıya yakını (%48.2) bebeğin göbeğini evde sakladığını, %18.2'si ayak basmayan bir yere, %14.2'si okul bahçesine, %8.9'u bahçeye ve %8.1'i cami avlusuna gömdüklerini belirtmiştir.

Bebeklerin ilk emzirilme zamanları incelendiğinde, kadınların %10.7'si bebeği ağladıktan sonra, %9.3'ü üç ezan vakti geçtikten sonra emzirmiştir. Eğri ve Gölbashi'nin (2007) çalışmalarında, bebeği beslemek için annelerin %20.8'inin 3 ezan beklediği, %9.5'inin kolostrumu sağıp attığı ve %15.8'inin

bebeklerine ilk besin olarak şekerli su verdikleri bulunmuştur. Şenses ve Yıldızoğlu'nun (2002) sekiz ayrı ilde yaptıkları çalışmalarında ise kadınların %58.5'inin üç ezan bekledikten sonra bebeklerini emzirmiş oldukları saptanmıştır.

Ankete katılan kadınların %40'ı sütü gelmeyen bir kadının bol bol emzirmesi, %39.3'ü sıcak süt, çorba vb. içmesi, %6.7'si buğday toplayıp çobana vermesi, %3.3'ü su taşı takması ve %2'si bebeğini başka bir kadının emzirmesi gerektiğini düşünmektedir. Dinç (2005) çalışmasında, anne sütünün arttırmak için yapılan uygulamaları incelemiş, annelerin %43'ünün bebeğini bol bol emzirecek sütünü artırma yoluna gittiğini belirlemiştir.

Kadınlara nazara karşı kendini ve bebeğini nasıll koruduğu sorulduğunda; kadınların %49.3'ünün hiçbir şey yapmadığı, %22'sinin muska taktığı, %22'sinin nazar boncuğu taşıdığı, %5.3'ünün iğde yaprağı, koltuk altı kılı, eşek pisliği yada kuyruğunu beze sarıp elbisesine taktığı ortaya çıkmıştır. Kadınların %46.7'si nazarlanmış çocuğun hocaya yada bilen birine okutulması, %22'si kurşun dökürülmesi, %6'sı muska yazdırılması, %0.7'si cebine sarımsak konulması, %0.7'si tütsü yakılması gerektiğini düşünmektedir. Çıblak (2004) çalışmasında, nazar değmesini önlemek için halkın nazar muskası taşıdığını, "maşallah" gibi sözleri söylediklerini ve nazarlık taşıdıklarını; nazar değdikten sonra ise kurşun döküldüğünü, köz söndürüldüğünü, tütsüleme yapıldığını belirtmiştir.

4. SONUÇ

Çalışmamız Çankırı ilindeki kadınların gebelik, doğum ve yeni doğan bakımına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalarını ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Yapılan çalışmada, zararlı olmayan uygulamaların yanı sıra sağlığa zararlı geleneksel inanç ve uygulamaların da önemli boyutta olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, bebeği nazardan korumak için nazar boncuğu ve muska takılması,

hamile kadının bebeğinin güzel kokması için gül koklaması, bebeğin göbeğinin okul bahçesi ve cami avlusu gibi yerlere gömülmesi anne ve bebeğe zararı olmayan uygulamalar iken; bebeğin ter kokmaması için tuzlanması, vücudunun düzgün olması için kundaklanması, pişiğin önlenmesi için bebeğin toprağa sarılması, bebeğin üç ezan vakti geçtikten sonra emzirilmesi, bebeğin vücudunda leke olmaması için hamile kadına balık ve ciğer yedirilmemesi gibi uygulamalar anneye ve bebeğe zararı olan uygulamalardır. Bu sonuçlar doğrultusunda zararlı geleneksel uygulamaların halkın arasında halen varlığını sürdürdüğü söylenebilir.

Toplumda modern sağlık hizmetlerinin kabul edilmesi isteniyorsa geleneksel tedavi şekilleri ve işleyiş kuralları bilimsel açıdan incelenmelidir. Halkın sağlık düzeyini yükseltmek için geleneksel inanç ve uygulamalar hakkında yeterli bilgiye sahip olmak

gerekmektedir. Halkın kültürel yapısına karşı tavır almadan, ılımlı bir şekilde yaklaşılmalı, iyi bir iletişim kurulmalıdır. Sağlık hizmetleri çağdaş tıp anlayışı kadar, kültürlere de uygun olarak sunulmalıdır. Toplum sağlığının yükseltilmesi için anne ve çocuğa yönelik olumsuz uygulamaların düzeltilmesi ve olumlu davranışların kazandırılmasını amaçlayan eğitim programları düzenlenmelidir. Bu programlarda kitle iletişim araçlarından da yararlanılmalıdır. Sağlık hizmetleri planlanırken özellikle yaşlı bireyler olmak üzere tüm aile üyelerinin, kadın üzerindeki etkisi göz ardı edilmemelidir.

Sağlık hizmetlerinin verimine katkıda bulunmak ve halkın eğitim gereksinimlerini ortaya çıkarmak amacıyla halkın bildiği/uyguladığı geleneksel uygulamalar ve bunları etkileyen faktörlerin sağlık profesyonelleri tarafından farklı niceliksel ve niteliksel araştırmalara konu edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Biltekin, Ö., Boran D.Ö., Denkli D.M., Yalçınkaya, S. (2004) "Naldöken Sağlık Ocağı Bölgesinde 0-11 Aylık Bebeği Olan Annelerin Doğum Öncesi Dönem ve Bebek Bakımında Geleneksel Uygulamaları", *Sted Dergisi*, 13 (5), 166-168.
- Çağım, Z. (2006) Adana'da Çocuğa Bağlı İnançlar İle Bunlara Bağlı Pratiklere Genel Bir Bakış. http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/zekiye_cagimlar_adana_cocuk.pdf, Erişim Tarihi: 20.07.2010.
- Çıblak, N. (2004) "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanç ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 15, 103-125.

- Dinç, S. (2005) "Şanlıurfa Merkezde Bulunan 4 Numaralı Sağlık Ocağı'na Kayıtlı "0-1 Yaşında Çocuğa Sahip Olan Annelerin Çocuklarının Bakımında Uyguladıkları Geleneksel Uygulamalar", *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, 1 (2), 53-63.
- Eğri, G. ve Gölbaşı, Z. (2007) "15-49 Yaş Grubu Evli Kadınların Doğum Sonu Dönemde Bebek Bakımına Yönelik Geleneksel Uygulamaları", *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6 (5), 313-320.
- Ersoy, R. (2006) Kadın Kamlar'dan Göçerevli Türkmenler'de "Ebelik" Kurumu'na Dönüşüm. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/ruhi_ersoy_ebelik.pdf. Erişim Tarihi: 13.07.2010.

Hotun, N. İstanbul İli Halkalı Yöresindeki Kadınların Gebelik ve Doğuma İlişkin Geleneksel İnanç ve Uygulamaları. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans tezi, İstanbul 1990.

Işık, MT., Akçınar, M., Kadioğlu, S. (2010) "Mersin İlinde Gebelik, Doğum ve Loğusalık Dönemlerinde Anneye ve Yenidoğana Yönelik Geleneksel Uygulamalar", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7 (1), 63-84.

Savran, G. (1998) Adana Bölgesinden Derlenen Bazı Halk Tıbbi Uygulamalarının Tıbbi Antropoloji Açısından Değerlendirilmesi. [http://turkoloji.cu.edu.](http://turkoloji.cu.edu.tr)

tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/savran.pdf.
Erişim Tarihi: 13.07.2010.

Şenol, V., Ünal, D., Çetinkaya, F., Öztürk, Y. (2004) "Kayseri İlinde Halk Ebeliği İle İlgili Geleneksel Uygulamalar", Klinik Gelişim Dergisi, 17 (3/4), 47-55.

Şenses, M. ve Yıldızoğlu, İ. (2002) "Sekiz Ayrı İldeki Kaynana ve Gelinlerin Loğusalık Ve Çocuk Bakımında Geleneksel Uygulamaları", Çocuk Forumu, 5 (2), 44-48.

Türk Dil Kurumu. (2010) Kültür. <http://tdkterim.gov.tr/bt/s/?kategori=verilst&kelime=k%FCIt%FCr&ayn=tam>. Erişim Tarihi: 20.07.2010.